

Παραφασίες σε παιδιά με αναπτυξιακές διαταραχές

I. Βογινδρούκας, Ε. Γρηγοριάδου, Β. Νταφούληση
(Δημοσιεύτηκε στα Νέα Παιδιατρικά Χρονικά) (2001)

Εισαγωγή

Δυσκολίες στη διαδικασία εύρεσης της λέξης, μπορεί να προκαλέσουν λάθη στην κατονομασία των αντικειμένων, τα οποία ονομάζονται **παραφασίες** και αφορούν, στη σημασία των λέξεων και στην κατονομασία εννοιών.

Ονομασία αντικειμένου, είναι η ικανότητα του ομιλητή να επιλέγει από το προσωπικό του λεξικό την κατάλληλη λέξη, που καλύπτει το νόημα μιας δεδομένης έννοιας. Κατά την Sarno (1), πρόκειται για την ικανότητα «εύρεσης λέξης», η οποία είναι αυτοματοποιημένη διαδικασία, σε κάθε ικανό ομιλητή.

Οι παραφασίες είναι διαφορετικών ειδών:

1. **λεκτικές ή ολικές** (παρατηρείται αντικατάσταση της λέξης από μία άλλη άσχετη)
2. **σημασιολογικές** (η λέξη αντικαθίσταται από άλλη της ίδιας σημασιολογικής κατηγορίας π.χ. καρέκλα-τραπέζι)
3. **φωνημικές παραφασίες ή νεολογισμού** (παράγονται νέες λέξεις με την πρόσθεση, αφαίρεση ή αντιμετάθεση των φωνημάτων, ήδη γνωστών λέξεων) (1)
4. **χρήση μη ειδικών λέξεων** (χρησιμοποιείται μια λέξη, π.χ. η λέξη «πράγμα» για οποιοδήποτε αντικείμενο)
5. **δημιουργία νέων λέξεων** (π.χ «μπλούζα με φερμουάρ», για τη λέξη «μπουφάν») (2)

Επίσης, οι Crystal (3) και Martin (2), συμπεριλαμβάνουν στις παραφασίες την **υπερεπέκταση και υποεπέκταση** των εννοιών. Υπερεπέκταση, είναι η επιλογή μιας γενικότερης έννοιας για την ονομασία μιας περιορισμένης π.χ φρούτο για το μήλο, ενώ υποεπέκταση, είναι η αντίθετη διαδικασία, π.χ καρότα για τα λαχανικά.

ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Στην παρούσα μελέτη **συγκρίθηκαν** οι παραφασίες τεσσάρων ομάδων παιδιών και αναλύθηκαν ποσοτικά και ποιοτικά τα αποτελέσματα, με στόχο τον καθορισμό των ιδιαιτεροτήτων στη διαδικασία ονομασίας αντικειμένου της κάθε ομάδας και τη συλλογή πληροφοριών για την διαφοροδιαγνωστική κλινική πράξη. Στην μελέτη συμμετείχαν παιδιά με **ήπια μαθησιακή δυσκολία¹**, με **αναπτυξιακή διαταραχή λόγου**, με **αυτισμό και ήπιες μαθησιακές δυσκολίες και τέλος παιδιά με κώφωση και φυσιολογική νοημοσύνη**. Κατά την Howlin (4) οι παραπάνω ομάδες παιδιών πρέπει να **διαφοροδιαγιγνώσκονται**, αφού παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά στην κλινική τους εικόνα. Η άποψη αυτή, καθόρισε την επιλογή των ομάδων της μελέτης.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Πληθυσμός- Υλικό

Όλα τα παιδιά της μελέτης ήταν αγόρια, έλληνες υπήκοοι, με μητρική γλώσσα την ελληνική και μέσο όρο ηλικίας 8.0 έως 8.9 χρόνων. Φοιτούσαν σε σχολεία της περιοχής διαμονής τους, ενώ οι γονείς είχαν βασική σχολική εκπαίδευση. Ο διαχωρισμός των ομάδων στηρίχτηκε στη διάγνωση. Ο μέσος όρος του νοητικού δυναμικού και της ηλικίας των παιδιών της κάθε ομάδας φαίνεται στον παρακάτω πίνακα.

Για την αξιολόγηση του νοητικού δυναμικού των παιδιών χρησιμοποιήθηκε το **WISC-R** (5), εκτός από τα παιδιά με κώφωση, για τα οποία χρησιμοποιήθηκε το **RAVEN Progressive Matrices** (6). Το επίπεδο του προφορικού λόγου, καθώς και η σύγκριση του λεξιλογίου και των λαθών των παιδιών, αξιολογήθηκαν μέσω του **Action Picture Test** και του **Word Finding Vocabulary Test** (7,8). Η διάγνωση του αυτισμού στηρίχτηκε στην **ADI-R** (9) στο **PEP-R** (Psychoeducational Profile) (10) και στο **TOPL** (11). Η διάγνωση των διαταραχών έγινε σύμφωνα με τα κριτήρια κατά **DSM-IV** (12).

¹ Ο όρος **Μαθησιακές Δυσκολίες** χρησιμοποιείται σαν ταυτόσημη έννοια του παλαιότερου όρου **νοητική καθυστέρηση**, προτιμάται ο όρος **Μαθησιακές Δυσκολίες**, γιατί αφήνει περιθώρια βελτίωσης των δυσκολιών, όπως συμβαίνει στην **πραγματικότητα**, ενώ αντίθετα, ο όρος **νοητική καθυστέρηση**, δηλώνει μια **παγιωμένη κατάσταση**, που δεν επιδέχεται καμία βελτίωση.

Διαδικασία

Τα παιδιά εξετάστηκαν από παιδοψυχίατρο, ψυχολόγο και λογοπεδικό, στο Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο Βόρειας Ελλάδας του Ψυχιατρικού Νοσοκομείου Θεσσαλονίκης και στο Ειδικό Δημοτικό Σχολείο Κωφών του Εθνικού Ιδρύματος Προστασίας Κωφών Θεσσαλονίκης. Τα παιδιά με κώφωση, συμμετείχαν στη δοκιμασία χρησιμοποιώντας την Ελληνική Νοηματική Γλώσσα, ενώ όλα τα υπόλοιπα, απάντησαν με την χρήση της Ελληνικής Προφορικής Γλώσσας.

Η εκτίμηση των αποτελεσμάτων στηρίχθηκε στον καθορισμό των ειδών των παραφασιών που μπορεί να συμβούν κατά την διάρκεια της ονομασίας αντικειμένου, οι οποίες μπορεί να είναι: σημασιολογικές, ολικές, φωνημικές-νεολογισμού, δημιουργία νέων λέξεων, υποεπέκταση και υπερεπέκταση. Αναλύθηκαν και καταγράφηκαν οι τρόποι που χρησιμοποίησε η κάθε ομάδα παιδιών, για να ονομάσει ένα αντικείμενο, όταν δεν γνωρίζει, ή όταν δεν μπορεί να ανακαλέσει τη ζητούμενη λέξη. Παρουσιάζονται επίσης οι έννοιες, που ήταν ιδιαίτερα δύσκολες για όλα τα παιδιά της έρευνας. Δεν υπολογίζονται ως λάθος, οι απαντήσεις που περιείχαν τον ορισμό του αντικειμένου και την ονομασία της χρήσης του, επειδή θεωρήθηκε, ότι τα παιδιά γνώριζαν το αντικείμενο, αλλά δεν ήταν εφικτή η ανάκληση της ονομασίας του, την συγκεκριμένη στιγμή της εξέτασης. Όλοι οι υπόλοιποι μηχανισμοί, υπολογίσθηκαν ως λάθος και συνυπολογίσθηκαν με τις ολικές παραφασίες.

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ

	ΔΕΙΚΤΗΣ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗΣ	ΗΛΙΚΙΑ
ΑΥΤΙΣΜΟΣ	65	8.6
ΗΠΙΑ Μ.Δ	65.8	8.0
ΚΩΦΩΣΗ	88.6	8.0
ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΛΟΓΟΥ	82	8.2

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Στους πίνακες 1 και 2, παρουσιάζεται ο αριθμός των λαθών στην κατονομασία των αντικειμένων, ο αριθμός των λέξεων που δεν γνώριζαν τα παιδιά της κάθε ομάδας, ο αριθμός των αντικειμένων που γνώριζαν αλλά δεν θυμόταν την κατάλληλη λέξη με αποτέλεσμα να καταφύγουν σε άλλους μηχανισμούς για να την ονομάσουν και ο αριθμός των σωστών απαντήσεων.

	ΑΥΤΙΣΜΟΣ	ΗΠΙΑ Μ.Δ	ΚΩΦΩΣΗ	ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΛΟΓΟΥ
ΛΑΘΗ	64	48	61	34
ΔΕΝ ΔΟΘΗΚΕ ΑΠΑΝΤΗΣΗ	43	51	11	60
ΣΥΝΟΛΟ ΛΑΝΘΑΣΜΕΝΩΝ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ	107	99	72	94

ΛΑΝΘΑΣΜΕΝΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

ΣΩΣΤΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

	ΑΥΤΙΣΜΟΣ	ΗΠΙΑ Μ.Δ	ΚΩΦΩΣΗ	ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΛΟΓΟΥ
ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗ-ΘΗΚΑΝ ΟΡΙΣΜΟΣ ή Η ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ ΓΙΑ ΝΑ ΔΟΘΕΙ ΑΠΑΝΤΗΣΗ	6	3	14	5
ΣΩΣΤΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	187	198	214	201
ΛΘΡΟΙΣΜΑ ΣΩΣΤΩΝ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ	193	201	228	206

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Όπως φαίνεται, οι περισσότερες άγνωστες λέξεις παρατηρούνται στην ομάδα των παιδιών με αυτισμό. Ακολουθούν, τα παιδιά με ήπια μαθησιακή δυσκολία και τα παιδιά με αναπτυξιακή διαταραχή λόγου. Μεγαλύτερο εύρος λεξιλογίου φαίνεται ότι έχουν τα παιδιά με κώφωση. Τα παιδιά με αυτισμό, τα παιδιά με αναπτυξιακή διαταραχή λόγου και εκείνα με ήπια μαθησιακή δυσκολία φαίνεται ότι διαφέρουν ελάχιστα ως προς το εύρος του λεξιλογίου.

Στον πίνακα 3, παρουσιάζονται αναλυτικά τα είδη των παραφασιών της κάθε ομάδας

ΕΙΔΗ ΠΑΡΑΦΑΣΙΩΝ

	ΑΥΤΙΣΜΟΣ	ΗΠΙΑ Μ.Δ	ΚΩΦΩΣΗ	ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΛΟΓΟΥ
ΟΛΙΚΕΣ	22	10	25	1
ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΕΣ	39	31	20	26
ΦΩΝΗΜΙΚΕΣ-ΝΕΟΛΟΓΙΣΜΟΥ				3
ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΛΕΞΕΩΝ	1			

ΥΠΕΡ-ΕΠΕΚΤΑΣΗ	6	2	7	4
ΥΠΟ-ΕΠΕΚΤΑΣΗ		2	8	

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Φαίνεται ότι οι ολικές παραφασίες υπερτερούν στα παιδιά με αυτισμό και στα παιδιά με κώφωση. Οι σημασιολογικές παραφασίες είναι αυξημένες στα παιδιά με αυτισμό ενώ οι φωνημικές συναντούνται μόνο στα παιδιά με αναπτυξιακή διαταραχή λόγου. Επίσης, η υποεπέκταση, δεν εμφανίζεται ως λάθος στα παιδιά με αυτισμό και στα παιδιά με αναπτυξιακή διαταραχή λόγου.

Τα παιδιά για να ονομάσουν κάποιο αντικείμενο που δεν γνώριζαν, ή γνώριζαν αλλά δεν μπορούσαν να ανακαλέσουν κατέφυγαν στην ονομασία του υλικού του αντικειμένου, στην ονομασία της χρήσης του, στην περιγραφή, στον ορισμό του, στην ονομασία μέρους της εικόνας και στην παρομοίωση του με άλλο, που μοιάζει σχηματικά. Τα αποτελέσματα για κάθε ομάδα φαίνονται αναλυτικά στον πίνακα 4.

ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΟΝΟΜΑΣΙΑΣ

	ΑΥΤΙΣΜΟΣ	ΗΠΙΑ Μ.Δ	ΚΩΦΩΣΗ	ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΛΟΓΟΥ
ΥΛΙΚΟ	3			
ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	3	1	19	1
ΟΡΙΣΜΟΣ	2		2	
ΜΕΡΟΣ	5	3	6	
ΠΑΡΟΜΟΙΩΣΗ	3			
ΧΡΗΣΗ	4	3	12	5

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Οι μηχανισμοί, που φαίνεται να χρησιμοποιούνται από τα παιδιά όλων των ομάδων της μελέτης για να ονομάσουν κάτι που γνωρίζουν αλλά δεν μπορούν να ανακαλέσουν την κατάλληλη λέξη είναι οι ίδιοι. Φαίνεται ότι τα παιδιά με αυτισμό ονομάζουν όλες τις εικόνες και χρησιμοποιούν όλους τους μηχανισμούς στην προσπάθεια τους να απαντήσουν σε όλες τις ερωτήσεις αφού εξαιτίας της φύσης της διαταραχής δεν χρησιμοποιούν εκφράσεις όπως «δεν ξέρω» ή «δεν θυμάμαι», σε αντίθεση με τα υπόλοιπα παιδιά της μελέτης.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

- Η διαταραχή της ακοής η οποία στερεί το άτομο από ακουστικά ερεθίσματα ή η δυσλειτουργία της επεξεργασίας των ακουστικών ερεθισμάτων, επηρεάζει την λεξιλογική ανάπτυξη με αποτέλεσμα τον υψηλό αριθμό λεξιλογικών λαθών.
- Η δυσκολίες στον σημασιολογικό τομέα του λόγου, που συναντούνται στα παιδιά με αυτισμό δεν αποτελούν χαρακτηριστικό της αυτιστικής διαταραχής. Παρόμοιες δυσκολίες παρατηρούνται και σε άλλες ομάδες παιδιών με αναπτυξιακές διαταραχές ή με δυσκολίες στην ανάπτυξη του λόγου, εξαιτίας αισθητηριακών δυσλειτουργιών. Βασική διαταραχή του λόγου και της επικοινωνίας στην αυτιστική διαταραχή, δεν είναι η «σημασιολογική-πραγματολογική διαταραχή» (19) αλλά η «πραγματολογική» διαταραχή. Η παραπάνω άποψη υποστηρίζεται και από τα ευρήματα των Botting & Conti-Ramsden (20), σύμφωνα με τα οποία, είναι λανθασμένη η χρήση του όρου «σημασιολογική διαταραχή», στον αυτισμό. Για την διαφορική διάγνωση σημαντικές είναι οι πληροφορίες στον πραγματολογικό τομέα του λόγου και όχι των άλλων τομέων (φωνολογικού, σημασιολογικού, μορφολογικού).
- Στην ομάδα των παιδιών με ήπιες μαθησιακές δυσκολίες φαίνεται το εύρος του λεξιλογίου να είναι αρκετά υψηλό και πλησιάζει αυτό των παιδιών με αναπτυξιακές διαταραχές του λόγου για αυτό το λόγο κρίνεται απαραίτητο το τεστ νοημοσύνης
- Για την διευκρίνηση της διάγνωσης, μια και μόνο η εξέταση λεξιλογίου ή η αξιολόγηση της λεκτικής ανάπτυξης, δεν δίνει τις απαραίτητες πληροφορίες.
- Οι παραφασίες δεν αποτελούν ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των αναπτυξιακών διαταραχών λόγου, όπως, υποθέτει η Sarno (1), αλλά φαίνεται ότι συνυπάρχουν και με άλλες αναπτυξιακές δυσκολίες στην παιδική ηλικία, οι οποίες πρέπει να διαφοροδιαγιγνώσκονται. Σύμφωνα με τους Howlin (4) και Rutter (21), οι διαταραχές του λόγου επηρεάζουν την ανάπτυξη της κοινωνικότητας, επομένως είναι αναγκαία η προσεχτική

διαφορική διάγνωση μεταξύ αυτιστικής διαταραχής, βαρηκοΐας-κώφωσης, αναπτυξιακής διαταραχής λόγου και μαθησιακών δυσκολιών.

- Το κοινωνικό πολιτισμικό περιβάλλον επηρεάζει την ανάπτυξη του λεξιλογίου και του λόγου. Οι πληροφορίες από το οικογενειακό περιβάλλον είναι ιδιαίτερης σημασίας για την διάγνωση. Οι πληροφορίες αυτές θα αποκλείσουν σύμφωνα με τους Rutter & Mittler (22), την ύπαρξη αναπτυξιακών δυσκολιών λόγω ψυχοκοινωνικής στέρησης.
- Ιδιαίτερα σημαντικός κρίνεται επίσης ο εκτενής οργανικός έλεγχος του παιδιού με δυσκολίες στην ανάπτυξη, ο οποίος θα απορρίψει ή θα επιβεβαιώσει την ύπαρξη οργανικών ή αισθητηριακών διαταραχών και θα προσφέρει χρήσιμες πληροφορίες στην διαγνωστική πρακτική.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Sarno, M. T., (1991), Acquired Aphasia, Academic Press, INC
2. Martin, D., & Smedley, M., (1997), Developmental Difficulties of Communication: Structure and Meaning, The University of Birmingham.
3. Crystal, D., (1982), PRISM-L, Profiling Linguistic Disability. London: Edward Arnold .

4. Howlin, P., (1990), *The differential Diagnosis of Autism & Other Handicaps associated With Developmental Language Delays*, London, National Autistic Society.
5. Wechsler, D., (1974), *Manual for the Wechsler Intelligence Scale for Children-Revised*. New York : The Psychological Corporation.
6. Sattler, J. M. (1992), *Raven's Progressive Matrices, Assessment of Children*, pp 308-310, Jerome M Publishers, Inc. San Diego
7. Renfrew, C., (1995), *Action Picture Test*, Winslow.
8. Renfrew, C., (1995), *Word Finding Vocabulary Test*, Winslow.
9. Le Couter, A., Rutter, M., Lord, C., (1995), *Autism Diagnostic Interview - Revised (ADI-R)*.
10. Schopler, E. (1990), *Psychoeducational Profile-Revised*. Pro-Ed.
11. Phelps & Teresaki, (1992), *Test of Pragmatic Language*, Pro-Ed.
12. American Psychiatric Association, (1994), *Diagnostic Statistical Manual, IV edition*, Washington.
13. Tager-Flasberg, H., (1983), *On The nature of Linguistic Functioning in Early Infantile Autism*, *J. of Autism and Devel. Disorders*, 1, 45-56.
14. Menyuk, P., and Quill, K., (1985), *Semantic Problems in Autistic Children*, In E. Schopler and G. Mesibov (eds.) *Communication Problems in Autism*, New York, Plenum Press.
15. Jordan, R., & Powell, S., (1995a), *Understanding and Teaching Children with Autism*, London, Wiley.
16. Rescorla, L., (1981), *Category development in early language*, *journal of Child Language*, 8, 225-238
17. Frith, U., (1994), *Αυτισμός*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
18. Jordan, R., & Stuart, P., (1990), *The special curricular needs of autistic children: Learning and Thinking Skills*, *The Association of Heads and Teachers of Adults and Children with Autism*.
19. Rapin, I. & Allen, D. (1983), *Developmental Language Disorders: Nosologic Considerations*, in U. KIRK (ed.) *Neuropsychology of Language, Reading and Spelling*. New York: Academic Press.

20. Botting, N., & Conti-Ramsden, G., (1999), Pragmatic Language without autism, *Autism*, Vol. 3, No 4, pp 371-396
21. Rutter, M., and Martin, J. A. M., (1972), The child with delayed speech, London, William Heinemann Medical Books Ltd.
22. Rutter, M., & Mittler, P., (1972), Environmental influences on language development, In M. Rutter & J.A. M. Martin, (eds), *The child with delayed speech*, London, William Heinemann Medical Books Ltd.